

A BELÜGYI, ÁLLAMBIZTONSÁGI RÁDIÓELHÁRÍTÁS NEMZETKÖZI VISZONYRENDSZERE AZ 1960-1970-ES ÉVEKBEN

A második világháború időszakában szükségszerűen előtérbe kerülő titkosszolgálati feladatok, valamint a felgyorsuló technikai fejlődés mentén a XX. század közepén felerősödtek a különböző technikai eszközöket használó hírszerzési és elhárítási tevékenységek. A megállapítás igaz a korszak kapitalista és szocialista országainak titkosszolgálataira egyaránt, így a hidegháború éveiben a szembenálló felek gyakran szövetségi rendszereiken belül társulva, közös erőfeszítéssel igyekeztek a hírszerzési és elhárítási feladataikhoz kapcsolódó technikai kihívásoknak megfelelni.

Az információszerzés speciális technikai területeként voltak jelen a különböző rádiós úton továbbított kommunikációk ellenőrzésére irányuló szakterületek, amelyek a hazánkban alkalmazott fogalomhasználat alapján a rádiófelderítés, míg nyugati értelmezését tekintve a SIGINT területekhez kapcsolódtak. Céljaikat többek között a rádiós úton folytatott, titkosított, illetve nem titkosított kommunikáció és jelek felderítése, majd az ellenség közleményeinek lehallgatása, és a rejtjelzett közlemények megfejtésének feladata képezte.

Sokak számára már ismert – az évszázad végén az európai politikai színtéren¹⁵⁸ is megjelenő – nyugati SIGINT együttműködések története, amelyben főként az 1946. márciusában aláírt SIGINT információk gyűjtésére és megosztására irányuló amerikai-brit¹⁵⁹ hírszerzési technikai együttműködés (UKUSA) emelhető ki. Ennek célja az egyezmény hatálya alá nem tartozó országok kommunikációs közleményeinek felderítése és ellenőrzése volt.¹⁶⁰ Értékes szakmatörténeti adalékkal szolgálhat a korszakból a szocialista titkosszolgálatok viszonyainak tanulmányozása is. A hazai katonai rádiófelderítés tevékenységének kialakulását és történeti fejlődését már számos értékes tanulmány¹⁶¹ tekintette át, a belügyi – állambiztonsági irányultságú rádióelhárító tevékenység kérdéseivel azonban csekély számú publikáció foglalkozott. Jelen tanulmány a hazai rádióelhárítás megalakulásának és szervezeti felépítésének mélyreható ismertetése nélkül, az 1950-es évek közepétől elmélyülő, a Varsói Szerződés több tagországával közösen létrehozott nemzetközi szintű rádióelhárító együttműködés sajátosságainak rövid bemutatását célozza meg.

A belügyi rádiófelderítő (rádióelhárító) szervezeti egységek fő feladatát a hírszerzési funkciókhoz kapcsolódó rádiósügynökök tevékenységének felderítése és elhárítása képezte. Ennek sajátossága, hogy a kisugárzott rádióadások felderítésére és forgalmazásuk lehallgatására speciális vevőberendezéseket és antennarendszert alkalmaztak, amelyek mellett az egyes rádióadások földrajzi telepítési helyeinek

¹⁵⁸ A témakörben az Európai Parlament bizottsági vizsgálatot folytatott. V.ö. European Parliament Report, A5-0264/2001, 11 July 2001. Forrás: <http://cryptome.org/echelon-ep-fin.htm> (letöltve: 2013.04.15.)

¹⁵⁹ Később Kanadával, Ausztráliával és Új-Zélanddal bővülő...

¹⁶⁰ Bővebben lásd: The National Archives: Catalogue Reference: HW/80/1, Appendix B. Forrás: <http://www.nationalarchives.gov.uk/ukusa/> (letöltés ideje: 2013. 06.20.)

¹⁶¹ Bajnai Gusztáv: A magyar rádiófelderítés kialakulása és működése a kezdetektől a második világháború végéig. Felderítő Szemle 2004/1. szám 137-152. o.

megállapítását az ún. rádióiránymérés eszközrendszerei biztosíthatták. Munkájukkal a kisugárzott információk felderítése, lehallgatása és iránymérése terén járulhattak hozzá a titkosszolgálatok adott feladatainak eredményes teljesítéséhez.

A tevékenység „ellentétes” oldalán az ún. rádiósügynökök¹⁶² álltak, akik alapvető célja, hogy biztosítsák megszerzett információik továbbítását, illetve rádióeszközükkel vegyék a munkájuk „irányítását végző” hírszerző központ adásait. A rádiósügynökök megfelelő (a korra jellemzően főként rövidhullámú sáv tartományban működő) rádiók és rejtjeleszközök birtokában akár több ezer kilométeres távolságra is képesek voltak összeköttetést létesíteni. Tevékenységük később már főként csak az adások vételére irányult, növelve munkavégzésük biztonságát.

A rádióelhárítás¹⁶³ az akkori magyar állambiztonsági szervek szervezet és feladatrendszerében is megjelent mint az ellenséges hírszerző szervek ügynöki rádióadásai felderítésének, lehallgatásának, a munkamódszereik megállapításának és a rádióösszeköttetések egyéb jellemző sajátosságai tanulmányozásának összetett feladata.

A nemzetközi rádióelhárítási együttműködés létrejötte

A második világháború utáni szervezett magyar katonai rádiófelderítés kezdetének tekintett 1948-as év¹⁶⁴ mellett, az állambiztonsági jellegű rádiófelderítő tevékenység háború utáni létrehozásának kezdeteit a témakörben fellelt publikációk¹⁶⁵ szintén az évtized végére teszik. Ezt erősíti, a témakör oktatását támogató későbbi kiadványban¹⁶⁶ megjelölt 1949-es év is. A felderítő és iránymérő munka a háború időszakából megmaradt technikai eszközökkel kezdődhetett meg, a hazai gyártmányú eszközök csak később jelentek meg a szakterületen. A kezdeti személyi állomány – a hivatkozott tanulmány alapján – főként a háború után indított, nemzetközi rádiótávírársz tanfolyamot elvégzett fiatalokból került ki, amely már akkor is jelezte a speciális szakmai ismeretek szükségességét.

Az „önállóan” végzett rádiófelderítő – elhárító tevékenység időszaka után igazi változást az ötvenes évek közepétől elmélyülő nemzetközi együttműködés és az ún. Varsói Koordinációs Központ megalakulása hozott. Ennek létrejötte a korábban nemzeti szintű képességek és kapacitások megsokszorozódását, belső szakmai módszereik és eszközrendszereik egységesítése pedig hosszú évtizedekig meghatározó titkosszolgálati (állambiztonsági) szakmai kapcsolatokat eredményezett. Az európai szocialista országok rádióelhárítási együttműködésének, az úgynevezett Koordinációs Központnak¹⁶⁷ a létrehozására 1955-ben, az érintett szolgálatok képviselőinek részvételével megtartott

¹⁶² Rádiósügynök: az a személy, akit az ellenséges hírszerzés az ellenséges ügynöki feladatok végrehajtására beszervez, aki rendelkezik az említett tevékenységhez szükséges rádiótechnikai és rejtjeleszközökkel, s akit ezek kezelésére, működtetésére kiképeztek. Forrás: ÁBTL, 4.1 A-3168/1-5 (13-68/240/84) Állambiztonsági (Szolgálati) Ismeretek, 1984.

¹⁶³ Rádióelhárítás: A felderített rádiósügynök vagy ügynökgyanús személy rádióállomása földrajzi helyzetének megállapítása. (Állambiztonsági Értelmező szótár alapján)

¹⁶⁴ lásd: Dr. Várhegyi István: A komplex rádióelektronikai felderítés kialakulása, helye és szerepe a nemzeti szövetségi információ- és adatszerezés rendszerében. Felderítő Szemle 2003/3. szám. 2003. szeptember 91-103. o.

¹⁶⁵ Forrás: Borvendég Zsuzsanna - A BM II/16. Osztályának (Rádió-elhárítás) története és szervezeti felépítése 1945-1962 között. Betekintő 2012/4. szám

¹⁶⁶ ÁBTL A-3888 - RTF 15-830/76, A rádióelhárítás helye és szerepe az állambiztonsági munkában. A kiadvány foglalkozik a rádióelhárítás működésének megértéséhez szükséges alapismeretekkel, a rádióelhárítás alapvető feladataival és munkafázisaival, valamint az állambiztonsági hálózati szervek és rádióelhárítás együttműködésével.

¹⁶⁷ ÁBTL, 1.11.8. 0024-20/9-55 (Jegyzőkönyv) Az „európai népi demokratikus országok” rádióelhárító szolgálatai által 1955-ben kialakított, kezdetben varsói székhellyel működő nemzetközi együttműködés.

alakuló ülésen került sor Varsóban. Az alapító tagok között jelentek meg a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Román Népköztársaság, a Bolgár Népköztársaság, az Albán Népköztársaság, a Magyar Népköztársaság, valamint a Csehszlovák Szocialista Népköztársaság. Együtműködésük legfőbb célja olyan szervezeti keretek és feltételek kialakítása, amelyek biztosíthaták a szocialista országok területére irányuló ellenséges ügynöki és ügynökgyanús, valamint ismeretlen rádióállomások együtműködésben történő felderítését, valamint az adatok értékelését, lehetővé téve ezáltal akár egyéb operatív szerveknek az ellenséges ügynöki tevékenység felszámolását. A nemzetközi együtműködés alapjait a szocialista országok nemzeti rádióelhárító szolgálatai és azok technikai eszközrendszere képezte. A részes tagországok rádióelhárító szervezetei között, földrajzi elhelyezkedésük, valamint a hullámterjedési sajátosságok függvényében megosztásra kerültek az egyes ellenőrzési irányok, valamint a rádiós frekvenciatartományon belül az ellenőrzendő résztartományok.

Az alakuló ülésen különböző szakbizottságok – munkacsoportok felállításáról döntöttek, amelyek elsődleges feladata a Koordinációs Központ adminisztratív, műszaki valamint operatív elemeinek megalapozása volt. A Központ szervezetében három jelentősebb feladatkör került elkülönítésre, így az együtműködő szolgálatoktól származó adatok, információk értékelését és feldolgozását végző operatív terület, a technikai háttér és eszközrendszer kérdéseivel foglalkozó műszaki terület, valamint az együtműködő országok szolgálatai közötti összeköttetések biztosításának feladata. A szervezet felállítása mellett a nemzetközi delegáltakból felállított munkacsoportok számos, a közös képességek növelését biztosító műszaki-technikai javaslatot fogalmaztak meg, hiszen az egyes nemzetek eltérő képességekkel és eszközrendszerekkel rendelkeztek. Rendszeressé váltak a munkatalálkozók, amelyek mellett vezetői szintű utótalálkozókra tekintették át a kiteljesedő Koordinációs Központ tevékenységét.

A Koordinációs Központoz kapcsolódó feladatrendszer ezt követően stabil elemként beépült a hazai rádióelhárítás feladatai közé is, amely az 1963-ban kiadásra került BM III. Főcsoportfőnökség Ügyrendjének¹⁶⁸, III/V. (operatív technikai) Csoportfőnökség III/V-3 Osztályára vonatkozó fejezetében az alábbiak szerint jelent meg. Az Ügyrend alapján a III/V-3. Osztály:

- Operatív technikai úton felderíti a Magyar Népköztársaság területén működő ellenséges rádiós ügynököket. Ellenőrzi a kapitalista államok ügynöki rádióközpontjainak tevékenységét. Ellenőrzi a hazai rádióadók tevékenységét, az államtitkot képező adatok közlésének megakadályozása céljából.
- Együtműködik a Varsói Szerződés országainak rádióelhárító szolgálatával és külön felhatalmazás alapján képviseli a Belügyminisztériumot a Koordinációs Központ felé.
- Lehallgatja és rögzíti a kapitalista államok diplomatáinak és katonai attaséinak sugárzott rejtjeles közleményeit.
- Megfejtje azokat a rejtjelzett anyagokat, melyek rádiólehallgatásból, levéllenőrzésből és egyéb úton kerülnek a BM birtokába. Erre a célra megfelelő technikai eszközöket tervez, készít és üzemeltet.
- Ellátja az Országos Rejtjel Központ funkcióit. Rejtjeleszközöket készít és hagy jóvá. Ellenőrzi és segíti a rejtjelzést végző szervek munkáját.

¹⁶⁸ A Magyar Népköztársaság belügyminiszter helyettesének 004. számú Utasításával 1963. január 1-jei hatállyal kiadott BM III. Főcsoportfőnökség Ügyrendje (45-160-1/63)

Forrás: http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/1963_004.pdf (letöltve: 2013. 06.17.)

A Koordinációs Központ, az 1967-ben megtartott utóértekezletén átalakult¹⁶⁹. Alapszabálya felülvizsgálatra került és elnevezésében Koordinációs Apparátusra módosult, amellyel a szervezet irányítói szervből végrehajtói szervvé vált¹⁷⁰. Az Apparátus Alapszabályának keretei között azonban továbbra is a kapitalista országok hírszerző szerveinek rádiós összeköttetési eszközöket felhasználó ügynökségei elleni küzdelem jelent meg, amely „a hullámterjedési törvényszerűségek és a szocialista országok földrajzi helyzetének figyelembe vételével” zajlott, és amely „koordinálását az érintett résztvevő országok állambiztonsági szervei (...) az egyenjogúság és önkéntesség alapján”¹⁷¹ végezték.

A technikai fejlődés és hatásai

A megfelelő technikai eszközök és képzett műszaki, valamint rádiós operatív ismeretekkel rendelkező szakembergárda a rádióelhárítás tevékenységének nélkülözhetetlen alapját képezte. Ennek mentén kiemelt feladat volt a korszerű eszközrendszer kialakítása és az állomány folyamatos képzése. Az együttműködés kezdeti eszközrendszerének egységesítése és ezáltal – vélhetően – a hatékonyság valamint koordinálhatóság biztosítása érdekében a Szovjetunió vállalta a kezdeti eszközök biztosítását, majd az egyes tagállamok kutatási és fejlesztési területei is lassan szerepet kaptak az összehangolt fejlesztések megvalósításában. Idővel rendszerszintűvé váltak a nemzeti szinteken megosztott fejlesztési „témákat” felölelő folyamatok, amelyek a Koordinációs Központ adminisztrációjában futottak össze.

A technológiák és a technikai eszközök fejlődése jelentős hatást gyakorolt a rádióelhárítás tevékenységére az 1960-70-es években is. A célként megjelenő, felderítendő ellenséges ügynöki rádióadások adásmódjai mindeközben folyamatosan változtak. Az 1950-es években még elterjedten alkalmazott morse típusú adások helyett teret nyertek az ún. gyorsadások, amelyek jelentősége elsődlegesen az egyes rádióadások időtartamában mutatkoztak meg, nehezítve ezzel felderíthetőségüket. A gyorsadások sebessége is növekedett (10-30 szorosára), így egy ügynöki adás továbbításának ideje 20-60 másodpercről az 1970-es évekre már 5-10 másodpercre¹⁷² esett vissza. Mindez a rádióelhárítás technikai eszközrendszerének folyamatos, rekonstrukciós tervek alapján történő megújítását igényelte, hiszen az 1970-es évek fordulóján a felderítendő adások túlnyomó része már gyorsadó-berendezéssel dolgozott¹⁷³. A rádióelhárító szolgálatoknál, válaszként tehát olyan technikai eszköz és rendszerfejlesztési folyamatok jelentek meg, amelyek biztosíthatták a gyorsadások kellő hatékonyságú felderítését és lehetővé tették iránymerésük nagy valószínűséggel történő végrehajtását. Az egyes találkozókat beszámoló

¹⁶⁹ ÁBTL 1.11.8. 10. doboz – Jelentés a Koordinációs Központ XII. kibővített értekezletéről (1967. november 20-25. Berlin)

¹⁷⁰ ÁBTL 1.11.8. 10. doboz – Jelentés a Koordinációs Központ XII. kibővített értekezletéről (1967. november 20-25. Berlin) - megjegyzés: a lengyel delegáció javasolja továbbá, hogy az alapszabályból töröljék, hogy az együttműködés munkanyelve az orosz.

¹⁷¹ ÁBTL 1.11.8. 10. doboz – Jelentés a Koordinációs Központ XII. kibővített értekezletéről (1967. november 20-25. Berlin)

¹⁷² ÁBTL 1.11.8. 98-15-21/77. BM III/5 Raduga fn. téma beszámoló tervezet

¹⁷³ Az 1968-71 közötti időszakban a RESZ-ek által felderített adások 92,5 %-a gyorsadás volt. Forrás: ÁBTL 1.11.8. 98-16-104/72. Felterjesztés - a Koordinációs Apparátus XIII. Kibővített Értekezlet számára készített Beszámoló Jelentés lefordított példányáról.

rámutatnak az akkori felderítési képességekre is (pl. egy állomás iránymérési ideje 10 másodperc körüli időtartam volt), ahol a reagálási és felderítési idő tekintetében a magyar szolgálat előkelő helyet foglalt el a 70-es évek fordulóján az együttműködő tagországok viszonylatában.

A gyorsadások mellett a rádiós ügynökök biztonságának növelése érdekében a kapitalista országok hírszerző szervei egyéb területeken is változásokat vezettek be. Amellett, hogy újabb és korszerűbb technikai eszközöket használtak fel, minimálisra csökkentették az ügynökök által kisugárzott adások számát, és ügynökeik tevékenysége már főként a központjaik által sugárzott adások vételére irányult. Ezek száma az évtized során nem csökkent,¹⁷⁴ azonban a szolgálatok már érzékelték az újabb technológiák megjelenését, valamint a korábban mélyebb technikai ismereteket igénylő rádiósügynöki feladatok egyszerűsödését (pl. automatikus rejtjelzők elterjedése).

A technikai – műszaki kérdések fontosságának felismerése a műszaki bizottság¹⁷⁵ létrehozásával már a megalakuláskor látható volt, a fejlesztés és az eszközrendszerek rekonstrukciójának folyamata azonban végigkísérte a Koordináció fennállásának teljes időszakát. A fejlesztések sajátosságaiként¹⁷⁶ jelentek meg, hogy az egyes fejlesztési-kutatási témakörök a nemzetközi szinten magvalósított rádióelhárítási feladatrendszer technikai rekonstrukciós munkáihoz igazodva lettek meghatározva. Említésre érdemes a folyamatok szabályzat szintű megjelenése¹⁷⁷ is, amelyet a központi koordináció erőteljes igénye, a konspiráltság, a hatékonyságra való törekvés, valamint a nemzetközi szinten összetett képességek és lehetőségek mentén készíthettek. Kiemelésre érdemes, hogy egy adott, az együttműködés egésze számára fontos témakör kutatása akár önálló, nemzeti rádióelhárító szolgálati feladatként, akár több szolgálat közös megvalósításában megjelenhetett. Az önálló belső fejlesztési képességek mellett a szférához közeli „külső” kutatóintézetek segítettek ezen folyamatokat, így például magyar rögzítő eszközöket fejlesztettek és biztosítottak a többi európai szocialista ország rádióelhárító szolgálatának.

Egy 1975-ben készített összefoglaló beszámoló,¹⁷⁸ az együttműködésben érintett Rádióelhárító Szolgálatok fejlődését több szakaszban összegezte:

– 1956-1960-ig tartó időszak:

Ebben az időszakban befejeződött a szervezet létrehozása, szervezése, az együttműködés hatékony formáinak és módszereinek kutatása.

A szolgálatok műszaki eszközei tekintetében az időszakban lezajlott az első rekonstrukció, a korábbi technikai eszközök lecserélése érdekében. Az első rekonstrukciós időszak 1960-ban fejeződött be.

Ebben az időszakban a Koordinációs Apparátus tevékenységét az aktív tárgyalások, tanácskozások és közös munkaterv kialakítása jellemezte.

– 1960-1967-ig tartó időszak:

Kidolgozásra került a közös munka egységes módszere, a szolgálatok műszaki képességeihez illeszkedve megtörtént a szakemberek képzése.

¹⁷⁴ ÁBTL 1.11.8. 98-15-21/77. - BM III/5 Raduga fn. téma beszámoló tervezet

¹⁷⁵ ÁBTL, 1.11.8. 0024-20/9-55, Jegyzőkönyv

¹⁷⁶ Lásd: Dobák Imre: Betekintés az állambiztonság 1960-70-es évei nemzetközi technikai kutatás-fejlesztési folyamatainak szerkezetébe. Hadmérnök 2013/1. szám 319-327. o.

¹⁷⁷ ÁBTL, 1.11.8. 00202/3K-72. Kivonat a KA XIII. Kibővített Tanácskozásának jegyzőkönyvéből

¹⁷⁸ ÁBTL, 1.11.8. 98-13-4/75. A Koordinációs Apparátus vezetője által a Magyar Népköztársaság Belügyminiszter-helyettese részére megküldött, az együttműködő RESZ-ek 1973-1975 éves időszakban végzett együttes munkájáról és a Koordinációs Apparátus tevékenységéről szóló beszámoló. (Prága, 1975.VII.28.)

„A Koordinációs Apparátus szolgálatok munkájára gyakorolt hatása korlátozva lett, megváltozott a struktúrája és feladata”¹⁷⁹, és periodikussá váltak a koordináció tanácskozásai.

Az időközben fejlődő technikai környezethez igazodva döntöttek a technikai eszközrendszer újabb rekonstrukciójáról. A kidolgozásról 1965-ben Prágában az együttműködő szolgálatok XI. Kibővített Tanácskozásán állapotok meg, majd a kidolgozott tervet 1967-ben a XII. Kibővített Tanácskozáson fogadták el.

– 1968-1973-ig tartó időszak:

A fejlesztési terv gyakorlati végrehajtásának szakasza, amely során az együttműködésben érintett szolgálatok létrehozták az „állandóhelyű, automatizált rádióelhárító rendszert”.

– 1973-tól tartó időszak:

Az időszak elején megkezdődött a szolgálatok „új, korszerű, automatizált technikával történő” rekonstrukciója, amelynek végét - a hivatkozott beszámoló – az évtized végére jósolta.

A beszámoló azonban több negatívumot, illetve a jövőben javítandó, fejlesztendő területet is megjelölt. Az egyik ilyen, a rádióelhárító munka színvonalának növelése érdekében a képességek hatékonyabb kihasználása, amelyek az egyes szolgálatok számára az új, korszerű technikai eszközellátás, és a rekonstrukció következtében rendelkezésre álltak. Hiányosságként jelent meg a szakmai beszámolóban a gyorsadó-berendezésekkel dolgozó rádióállomások iránymérési eredményessége, és annak megbízhatósága. Mindezek alapján a hetvenes évek második felére újabb feladatokat fogalmaztak meg, így:

- A rádiófelderítés hatékonyságának további növelése érdekében, az 1976-1980-as időszakra a szolgálatok automatizált felderítő eszközzel történő ellátásának (rekonstrukciójának) befejezését.
- A rádiófelderítő távírászok szakképzettségének, az új technikai eszköz használatában történő jártasságuk növelését.
- Az addig ismeretlen adás és kisugárzásfajták kutatását és felderítését.
- A rádióállomások iránymérési eredményességének és megbízhatóságának javítását.
- Az elektronikus számítógépek szélesebb körű felhasználását az ellenséges ügynöki rádióadások sajátosságainak feltérképezésében.

A nemzetközi rádióelhárítási együttműködés eredményei

Az együttműködés kibővített (3-5 évente megtartott) vezetői szintű tanácskozásain az együttműködés technikai kérdéseinek, általános helyzetének áttekintése mellett értékelték az ún. rádiós operatív helyzetet és az eltelt időszak eredményeit is. Ezek célja mintegy általános visszatájékoztató lehetett az érintett felek számára, másrészt a külső technikai és egyéb körülményekhez igazodva lehetőséget teremtett az új irányok, valamint a rádióelhárítás szakmai munkájának alapját képező technikai fejlődés megalapozásának. Az utóalálkozókra készült beszámolók szerint részletesen elemezték a célként megjelölt kapitalista országok hírszerző szervei rádióközpontjainak aktuális helyzetét is, valamint az adott időszak kapcsolódó szakmai teljesítési mutatóit.

¹⁷⁹ Uo.

Az értékelésekben megjelenő statisztikai adatok jól jellemzik az elhárító szervek nemzetközi szinten összehangolt munkájának nagyságrendjét is. Ezek alapján elmondható, hogy az 1970-es évek elején az európai szocialista országok rádióelhárító szolgálatai összességében a nyugati kapitalista országok 24 ügynöki rádióközpontjának létezéséről rendelkeztek információval¹⁸⁰, és 7 kapitalista ország rádióközpontjainak egyoldalú (más országok területén lévő ügynökeit és ügynökségeik irányítására szolgáló adás) adásait figyelték. Azon feltételezett ügynökök számát, akiknek ügynöki adást továbbítottak közel 400-ra becsülték¹⁸¹.

A találkozók az érintett rádióelhárító szervek információt kaphattak arról is, hogy az egyéb operatív szervek munkájához köthető elhárító tevékenység eredményeként hány olyan ügynök leleplezésére került sor, akik tevékenysége érintette (illetve feltételezték, hogy ügynöki tevékenységükhöz kapcsolódóan rádióadásokat vettek) a rádióelhárítás szakmai feladatrendszerét. Egy 1975-ben készült, az operatív rádióhelyzetet bemutató beszámoló alapján a szocialista országok rádióelhárító együttműködése első tíz évében „az együttműködő biztonsági szervek... 185 olyan ügynököt lepleztek le, amelyek rádióösszeköttetési eszközökkel voltak ellátva”, 1975-ig pedig ez a szám 212-re emelkedett, „melyek közül 63 (ügynök) rádióadó berendezéssel rendelkezett”¹⁸². A vonatkozó beszámolók alapján az őrizetbe vettek statisztikai mutatóit tekintve az NDK szerveit kell kiemelni, ahol főként katonai és gazdasági kémkedés vádjával került sor letartóztatásokra. A letartóztatott személyek rádióadások vételére szolgáló eszközei főként a kereskedelmi forgalomban kapható, és az adott országban elterjedten alkalmazott rádiótípusaiból¹⁸³ kerültek ki.

Összefoglalva elmondható, hogy az 1960-1970-es évek időszaka a hazai állambiztonsági rádióelhárítás egyik legaktívabb, legjobban fejlődő időszaka volt. A nemzetközi együttműködés keretében új eszközrendszerek kerültek kifejlesztésre és rendszerbeállításra, amelyek biztosították a szakfeladataik végrehajtását. Az áttekintett levéltári források a folyamatos munkavégzés mellett csak az 1980-as évek közepétől utalnak a technikai és operatív képességek csökkenésére. Ennek okai számos külső körülményben keresendők. Ide sorolható, hogy a rohamos léptekkel fejlődő távközlés új kommunikációs formákat eredményezett, amely előrevetítette az ellenőrzés feladatrendszerének módosulását. Az okok között megjelenik továbbá az is, hogy a hírközlés fejlődése eredményeként a társadalom tagjainak, valamint a civil gazdasági szektor széles körében elterjedtek a különböző rádiótechnikai eszközök. Az évtized végén a magyar szolgálat akkori értékelése szerint hazánkban már több mint 150 ezer rádióengedéllyel, és több mint 10 ezerre becsült engedéllyel nem rendelkező hírközlő berendezés üzemelt¹⁸⁴. Mindezek,

¹⁸⁰ ÁBTL 1.11.8. - 98-16-104/72. Felterjesztés – a Koordinációs Apparátus XIII. Kibővített Értekezlet számára készített Beszámoló Jelentés lefordított példányáról.

¹⁸¹ Az 1972 évre vonatkozó összesített adatok szerint „feltételezhető, hogy az ellenséges hírszerző központok 380, kapitalista és szocialista országokban lévő ügynök részére sugároznak egyoldalú adásokat” Forrás: ÁBTL 1.11.8. 98-118/72. – Jelentés a III/5. Osztály 1972. évben végzett munkájáról

¹⁸² ÁBTL 1.11.8. 98-13-4/75. - A Koordinációs Apparátus vezetője által a Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének helyettese részére megküldött, az együttműködő RESZ-ek 1973-1975 éves időszakban végzett együttes munkájáról és a Koordinációs Apparátus tevékenységéről szóló beszámoló. (Prága, 1975.VII.28.)

¹⁸³ A beszámolóban megjelennek többek között az ILMENAU B210, a Weimar 4680, a ROSSINI STEREO 6001, a SZER 214, a Rochlitz, a REMA-2005, a SANYO, a SALZBURG 5050, továbbá a Telefunken PARTNER 7281 típusú műsorszóró vevők.

¹⁸⁴ ÁBTL., 1.11.1. 98-515/1988. III/5. Osztály - Éves jelentés

információtovábbítási képességeik révén akár alkalmasak is lehettek a korábban főként a rövidhullámú sáv tartományhoz kötött rádiós úton történő információtovábbításra, így ismételen előtérbe került a technikai megújítás szükségessége, amely anyagi forrásai azonban már nem álltak rendelkezésre.

Az 1980-as években a BM III/5. (Rádióelhárítási) Osztálya¹⁸⁵, amely „a Főcsoportfőnökség önálló osztálya országos hatáskörrel működő rádiófelderítő és elhárító, diplomáciai lefigyelő, belső rádióforgalmakat ellenőrző szerve”¹⁸⁶ feladatrendszerében még aktívan jelen volt a Koordinációs Apparátus Alapszabályából adódó tevékenység végrehajtása. A korábbi ügyrend¹⁸⁷ mellett itt is megjelent a Koordinációs Apparátushoz kötődő szakmai tevékenység, és feladatkör, amely többek között a rövidhullámú frekvenciasávban működő legfontosabb ellenséges hírszerző szervek rádióközpontjainak, az európai területen dolgozó rádiós ügynökeinek, az ellenállomásoknak, az ügynökgyanús adásoknak a felderítését határozta meg. Továbbra is jelen voltak a Koordinációs Apparátushoz kapcsolódó tudományos kutatási és fejlesztési feladatok is, amelyek szoros együttműködést jelentettek a BM III/V. Csoportfőnökség mellett a koordinációban résztvevő európai szocialista országok állambiztonsági rádióelhárítási szervezeteivel.

A vonatkozó dokumentumok alapján azonban látható az is, hogy a rendelkezésre álló rádiófelderítő, iránymérő, rögzítő és technikai értékelő eszközrendszerek¹⁸⁸ és eszközpark egyre elavultabbá vált, az évtized végén már több mint 70%-a húsz évnél idősebb¹⁸⁹ volt. Egyre nagyobb gondot jelentett az üzemeltetés kérdése is, hiszen a szükséges alkatrészek külföldi gyártásának nagy részét beszüntették, hazai pótlásuk pedig nem volt megoldott. Habár 1989. június 18-án Miniszterhelyettesi Értekezlet foglalt állást az (újabb) rekonstrukció szükségességéről, az anyagi források korlátozottsága miatt az elképzelések megvalósítása a következő tervidőszakra toldott (volna).

¹⁸⁵ Az Osztály akkori feladatát az állambiztonsági miniszterhelyettes alárendeltségében, a felügyeletet gyakorló főcsoportfőnök első helyettese közvetlen irányításával látta el

¹⁸⁶ ÁBTL - BM III/5. Osztály által a BM III. Főcsoportfőnök első helyettesének készített felterjesztés (98-291/85). Felterjesztett anyag: BM III/5. Osztály (Rádióelhárítás) ideiglenes ügyrendje (98-291/1985)

¹⁸⁷ Lásd: Ügyrend BM III/5. (Rádióelhárítási) Osztály, 1972. Forrás: http://www.abtl.hu/sites/default/files/pdf/forrasok/ugyrend_10.pdf (letöltve: 2013. 09. 18.)

¹⁸⁸ Az Osztály eszközeiként jelentek meg (ügyrend 14. pontja) - rádiófelderítés és lefigyelés, rádióiránymérés (távoli, közeli), diplomáciai lefigyelés, rádióállomások helyszíni ellenőrzése, rádióadatok értékelése és nyilvántartása.

¹⁸⁹ ÁBTL., 1.11.1. 98-470/1989. III/5. Osztály - Éves jelentés